
Salò leányai

Kik voltak *Cecilia Nubola*, a Trentói Olasz-Német Történelmi Intézet kutatója monográfiájának címszereplői, a *Salò-i fasiszta nők* (*Fasciste di Salò*)? Azok az önkéntes, túlnyomó részben fiatal lányok és asszonyok, akik a hivatalosan Olasz Szociális Köztársaságnak, közkeletűen Salò-i Köztársaságnak nevezett náci bábállam szorongatott, pusztulásra ítélt helyzetében a SAF (Servizio Ausiliario Femminile) egyenruhájában, fegyverrel szolgálták, „aktívan támogatták a náci-fasiszta ügyet” (VIII. o.). Jelenlétük és jelenségük szinte sokkoló újdonságot jelentett a korábban túlhangsúlyozottan, brutálisan férfiuralmú „macsóista-szexista” (maschilista) olasz fasiszta gyakorlathoz és retorikához képest, de általánosan a hagyományos olasz paternalizmus rendjéhez viszonyítva is. S ha figyelembe vesszük, hogy az olaszországi polgárháború frontjának másik oldalán, az antifasiszta ellenállók, a partizánok soraiban is olyan nagy számban harcoltak nők, mint addig az olasz történelemben soha, beláthatjuk, hogy itt „nőtörténeti” szempontból is forradalmi változásról van szó. Más kérdés, hogy mind a politikai hivatalosság, mind a történetírás fősodra, egyszerűen az utókor emlékezete a partizán nőket megdicsőítette, míg a „salò-i fasiszta nőket” elítélte vagy – egyszerűbben és gyakrabban – elhallgatta. Az előbbiek büszkén hirdethették ünnepekkor és nyomtatásban, dicsőülten hallgathatták-olvashatták küzdelmüket, eszméiket, az utóbbiak csak magukban vagy maguk között, legfeljebb szűk-szélsőséges politikai csoportosulásokban ápolhatták konok hűségüket a bukott-kompromittált ügryhöz, (a könyvborító grafikáján látható) zászlóhoz.

Cecilia Nubola témaválasztása tehát mindenképpen eredeti, érdekes, önmagán túlmutató jelentőséggel bír. Ugyanakkor erősen le is szűkíti önnön határait, amit a könyv alcíme jelez: *Egy bírósági történet* (*Una storia giudiziaria*). Arra koncentrál, mi történt a „salò-i nőkkel” a háború után, hogyan fizettek vagy nem fizettek meg tetteikért. A lényegében jogtörténeti megközelítés a feldolgozást egyértelművé, egyszersmind azonban egyoldalúvá teszi. A büntettek mint vádpontok, a róluk folytatott viták mint bírósági harcok

jelennek meg, szükségszerűen relativizálódva, nem ritkán elbizonytalanítva az olvasót. Hiszen a legelszántabb „fasiszta nő” is arra kényszerítette a súlyos büntetés fenyegetése, hogy letagadja, kicsinyítse, külső kényszerrel, mások ráhatásával magyarázza-mentegesse a neki felrótt cselekményeket.

E büntettek olykor iszonyatosak voltak. A vádlottak némelyike nem érte be „a feljelentgetés tipikusan nőinek tartott bűncselekményével” (29. o.). Franca Carità (rácáfolva családnevére, mely irgalmasságot jelent) „izzó tűkkel és vasakkal” égette „az elfogottak nemi szervét”, égő cigarettákkal sebeiket, nővérével együtt dohányozva vagy falatozva, viccelődve, nevetgélve élvezte a kínvallatások (elektrosokk, korbácsolás, rugdosás, ütlegetés) látványát (98–100., 160. o.). Maria Concetta Zuao vizeletet itatott női áldozatával (120–121. o.), Anna Maria Cattani körmei alá döfött tűkkel igyekezett vallomásra bírni egy sebesült partizánokat ellátó ápolónőt (133. o.), egy ellenálló férfit törrel összevagdalt, félig megvakított, megesonkított és halálosan szíven döfött, „cigarettája füstjét az arcába fújva” (157. o.)... És így tovább, és így tovább. Az efféle rémtettekhez képest az, hogy áldozataikat sokszor ki is rabolták, úgyszólván csak ráadásnak tekinthető (56., 144. o. stb.).

A gyilkosságokért és kínzásokért, a kivégzőosztag elé juttatott partizánokért vagy koncentrációs táborokba juttatott családokért a perbe fogott nőknek korabeli európai viszonylatban úgyszólván példátlanul csekély büntetéseket kellett elszenvedniük. Pedig csak a legsúlyosabb embertelenségek elkövetőit nem részesítették az első, 1946-os amnesztiában (VII. o.), amely különös módon annak a Palmiro Togliattinak (mint az első De Gasperi-kormány igazságügyi miniszterének) a nevéhez fűződik, aki pedig az Olasz Kommunista Párt vezéréként korábban jócskán beszenneyezte magát sztálinista vérbűnökkel a Szovjetunióban és a spanyol polgárháborúban (X. o.). Noha a Risorgimentóban megszületett olasz liberális állam által (Cesare Beccaria jogelméleti alapvetésének megfelelően) eltörölt, majd a Mussolini-féle fasiszta diktatúra által visszaállított halálbüntetést rövid ideig még érvényben hagyták, mint a háborús törvénykönyvbe foglalt „speciális” büntetési nemet (3. o.), női elítéltek esetében „egyetlen halálos ítéletet sem hagytak jóvá, ennek megfelelően egyetlen kollaboráns nőt sem végeztek ki” (175. o.). Több okból. Egyrészt a bírák osztották a hagyományos előítéletet („infirmitas sexus”), miszerint „nők nem képesek súlyos bűncselekményt elkövetni” (171. o.). Másrészt az egész ítélkezésre rávetült a „lex post facto” gyanúja (3–5. o.). Harmadrészt az amnesztia-rendeletekkel, feltételes szabadlábra helyezésekkel – melyeknek köszönhetően 1951-ben, 1953-ban, de legkésőbb 1955-ben a legszigorúbban elítélt nők is kiszabadultak

(3–9. o.) – a helyreállított olasz jogállam a társadalmi megbékélést kívánta előmozdítani. Az 1955-ös végső „szabadító rendeletet” Aldo Moro mint kereszténydemokrata igazságügyi miniszter írta alá (a későbbi vértanú, a Vörös Brigádok terrorszervezet áldozata), akinek keresztény és demokrata szemléletéhez ez az irgalmazó gesztus sokkal inkább illett, mint Togliatti sztálinizmusához (192–200. o.). A békéltetés szándéka különösen látványos volt Dél-Tirolban, Bolzanóban és környékén, ahol a nemzetiségi indulatokra is ügyelni kellett (140–151. o.).

Mielőtt azonban kimondanánk, hogy sehol Európában a fasiszta háborús bűnösök nem úszták meg olyan olcsón, mint Olaszországban, nem árt felidézni azt, amit az olasz törvényhozók is szem előtt tartottak, hogy közvetlenül az 1945-ös felszabadulás után a partizánbosszú számos esetben kegyetlenül, túlzón, igazságtalanul sújtott le a fasiszta rezsim valós vagy vélt bűnöseire. Cecilia Nubola szemléletes példát hoz fel: „Két fanatikus fasiszta, Zamboni és Rinaldi, akik ugyanazon a területen tevékenykedtek és ugyanazon bűnökkel mocskolták be magukat, teljesen különböző sorsra jutottak: az első elrejtőzött, majd szabad ember lett úgy, hogy egy napot sem ült börtönben; a másodikat kivégezték. Két eset, mely tekinthető akár a háború utáni Olaszország paradigmájának, jelképének is.” (135. o.) Nubola monográfiáját, a kép teljessége kedvéért, érdemes kiegészíteni Giampaolo Pansa krónikaival, az ellenállók-partizánok vérbosszúiról, merényleteiről, népitéletekről. A sorukat megnyitó *A legyőzöttek vére. Ami Olaszországban 1945. április 25. után történt (Il sangue dei vinti. Quello che accadde in Italia dopo il 25 aprile)* megjelenésekor, 2003-ban nagy botrányt és vitát kavart, revizionizmussal és az ellenállás, a felszabadulás befeketítésével vádolták meg (G. Pansa: *I gendarmi della memoria*, 2007). Pedig a partizánok „vendettájáról” akkor már kanonizált regények sora volt olvasható, némelyikük egyenesen tananyagként, elég talán Cesare Pavese *A hold és a máglyák (La luna e i falò)*, 1950) című, magyarra is lefordított művére utalni. Mint oly sokszor, a szépirodalom ezúttal is megelőzte a történettudományt, a regényírás a történetírást.

Cecilia Nubola: Fasciste di Salò. Una storia giudiziaria (Salói fasiszta nők. Egy bírósági történet), Laterza, Roma–Bari, 2016, 219 o.

Madarász Imre